

Rytířské turnaje a klání ve středověké a raně novověké Praze a jejich obraz ve sbírkách pražských muzeí¹

Karolína Snellgrove

Knights Tournaments and Competitions in Medieval and Early Modern Prague and Their Portrayal in the Collections of Prague Museums

Abstract: Knightly games were a type of physical activity typical for the Middle Ages and early modern period, although they were taking place to a lesser extent and in various modifications also in the 18th and 19th centuries. With a few exceptions, the organizers were rulers and nobility, so we include them in aristocratic physical activities. The general term „knightly tournament“ covers several types of activities, namely the classic tournament (melee), joust, buhurt and duel on foot. The text will focus on the topic of historical places in Prague where these types of tournaments took place, and on their chronology with a broader overlap into the history of the phenomenon. A separate chapter will discuss the nature of tournament architecture. The work is also intended as a starting point for further study of the early history of sport facilities in Prague.

Key Words: Sport, Tournament, Joust, Middle Ages, Early Modern Age, Prague

Pohybové aktivity v nejrůznějších formách provozuje lidstvo již odedávna. Ty, které sloužily primárně jako způsob kultivace těla, známe pod názvem sport.² Naším primárním zájmem však tentokrát nebude zlatý věk sportu, tedy období od 19. století dále, nýbrž doba středověku a raného novověku, ohraničená zhruba lety 1000 a 1700. V tomto širokém, ale na pramennou základnu skoupém období se budeme věnovat tématu rytířských her v Praze.

Utuzování těla není záležitostí posledních let, avšak až v 18. a 19. století vyvstala potřeba dát tělesným činnostem formu organizace, vést o nich záznamy, kodifikovat pravidla. Sportu se začalo věnovat mnohem větší množství lidí, ať už jako účastníků nebo jako diváků. Katalyzátorem byl proces industrializace a z ní plynoucí informační propojování světa a změna struktury volného času, avšak šlo také o navázání a rozvíjení antické sportovní

tradice.³ Allen Guttmann ve své vlivné analýze primitivních pohybových aktivit a moderních sportů vyjmenoval celkem sedm charakteristik, jimiž se navzájem odlišují: sekularitu, rovnost, specializaci, racionalizaci, úřední organizaci, kvantifikaci a potřebu záznamů. Moderní sporty jsou snadno pojmenovatelné, rozpoznatelné, přirozené členům moderní společnosti, ačkoli někomu zvenčí by mohly připadat přinejmenším zvláštní.⁴

Sport byl podle tradičního sociologického pojetí jakožto neproduktivní trávení času vedle vládnutí, válčení a bohoslužby jednou z charakteristických činností „zahálčivé třídy.“⁵ Raný a částečně i vrcholný středověk se vyznačoval odmítáním tělesnosti a úpadkem klasické římské tělesné kultury, a proto byly sportovní aktivity především součástí vojenské přípravy, která se neobešla bez jízdy na koni, umění šermu, střelby z luky, kuše či praku, hodu kopím, případně i zápasu. S tím,

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2019–2023/10.II.a, 00023272).

2 Obecně k dějinám sportu viz např. GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; OLIVOVÁ, Věra. *Lidé a hry. Historická geneze sportu*. Praha: Olympia, 1979; HOHLER, Vilém a KÖSSL, Jiří. *Sport v umění*. Praha: Olympia, 1989.

3 ŠVÁCHA, Rostislav a kol. *Naprej! Czech Sports Architecture 1567–2012*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2012, s. 14.

4 GUTTMANN, Allen. *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press, 2004, s. 30.

5 VEULEN, Thorstein. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Slon 1999, s. 9.

Mgr. Karolína Snellgrove
Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu
Národní muzeum
karolina.snellgrove@nm.cz

Cihelný reliéf s motivem jezdce bojujícího s drakem. Praha, 14. století. Muzeum hlavního města Prahy, foto I. Kyncl.

6 K teorii aristokratických sportů viz PELC, Martin. *Sport. In: Symboly doby. Historické eseje. Praha: Historický ústav AV ČR, 2012, s. 293–301.*

7 GREXA, J. a STRACHOVÁ, M. *Dějiny...*, s. 59.

8 EMLER, Josef (ed.). *Petra Žitavského kronika Zbraslavská. In: Fontes rerum Bohemicarum, vol. IV. Praha: Nadání Františka Palackého, 1884, s. 77.*

9 Viz pozn. 2.

10 Např. CROUCH, David. *Tournament. London: Bloomsbury Academic; MACEK, Josef. Česká středověká šlechta. Praha: Argo, 1997; KLUČINA, Petr a ROMAŇÁK, Andrej. Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby 5.–17. století. Praha: Naše vojsko, 1983; CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku. Praha: Argo, 2004; BUMKE, Joachim. Courtly Culture. Literature and Society in the High Middle Ages. Berkeley: University of California Press, 1991. aj.**

11 *Historiarum libri quattuor, vol. IV [online]. Dostupné z: http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost09/Nithardus/nit_his4.html [cit. 13. 2. 2022].*

12 CROUCH, D. *Tournament, s. 6.*

jak se rytíř ve středověku stával ideálem mužství, narůstala i role „aristokratických sportů“.⁶ Postupem času se turnaje, resp. klání staly spíše kratochvilí, která se vyznačovala snížením bezpečnostního rizika, a svou podstatou se přiblížily pohybovým aktivitám v dnešním slova smyslu. Prostý lid se naproti tomu věnoval spíše nesystematickým pohybovým aktivitám: tradičním hrám, jako byly hody a vrhy kameny, kládou, sekyrou či tyčí, skokům, závodům v běhu, tanci a zápasům.⁷ Zmínky o některých z těchto činností se dochovaly i z území dnešní Prahy. Například podle záznamu ve Zbraslavské kronice se během oslav korunovace Václava II. pořádala na břehu Vltavy klání v běhu a pěstním souboji.⁸

Cílem této práce bude zmapovat místa, kde se rytířské hry v Praze konaly, jejich chronologii a architekturu s širším přesahem k historii fenoménu. Vycházet

Komorový kachel s turnajovou scénou: jezdec na koni s dřevcem a štítem, na hlavě šišák s vlajčí stuhou, vlevo šašek. Čechy, polovina 15. stol. Muzeum hlavního města Prahy, foto I. Kyncl.

budeme z dostupné odborné literatury, především z přehledových prací⁹ i monografií.¹⁰ Nedílnou součástí bude práce s prameny, zejména narativními. A to jak české (Zbraslavská kronika, Dalimilova kronika, Nová rada Smila Flašky z Pardubic, Spravovna Pavla Židka, Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu, Bartošova kronika), tak i zahraniční provenience (kroniky Jeana Froissarta a Matouše Pařížského, *Frauendienst* Ulricha von Liechtenstein, román *Sone de Nansay*). Neocenitelným zdrojem informací bude především v kapitole o architektuře turnajová kniha krále Reného z Anjou. V omezené míře využijeme i prameny soukromé (např. korespondenci rodu Pětipeských z Chýš a Egerberku), a úřední (*Statuta Armorum*). Z metodologického hlediska se nejvhodněji jevila deskripce problematiky, neboť ucelené shrnutí dějin turnajů a klání v Praze dosud nikdo nepředložil. Text je také zamýšlen jako východisko pro další studium rané historie sportovišť na území Prahy. V následujících článcích se budeme věnovat míčovněm, lovu a šermu.

Chronologie pražských turnajů

Rytířské hry se vyznačovaly některými atributy přičítanými moderním sportovním aktivitám. Od jisté doby měly ustálená pravidla (ta se nicméně mohla regionálně lišit), rozhodčí, diváky a vyžadovaly speciální přípravu. Zastřešující název obsahuje dva základní typy rytířských zábav: kolbu neboli turnaj a klání neboli tjust. Oba termíny je třeba rozlišovat. První z nich byl pokračovatelem bojových cvičení, jak je popisuje např. dějepisec Nithard v karolinské době.¹¹ Jednalo se o zinscenovanou bitvu, která podléhala určitým pravidlům. Účastnilo se jí značné množství bojovníků (v řádu desítek až stovek) a konala se na relativně velké ploše. Její počátky jsou spjaty se severovýchodními francouzskými oblastmi na konci 11. století. Například kronikář Matouš Pařížský nazýval turnaj v první polovině 13. století termínem *conflictus Gallicus*, jenž naznačuje jeho francouzský

původ. Odborníci spekulují, že se turnaj mohl vyvinout díky hnutí Božích mírů, které částečně omezilo reálné bojové střety. Primárním podnětem měla být potřeba bojové praxe a vzájemná řevnivost mladých rytířů.¹²

Roli mohla hrát také bojová technika rozšiřující se ke konci 11. století: zasazení kopí, respektive oštěpu do podpažní jamky. Zatímco v předcházejících letech a stáletích byla zbraň nejčastěji vrhána (jak můžeme vidět např. na tapisérii z Bayeaux), díky změně uchopení nabyla na stabilitě a účinnosti. Naučit se však zbraň pevně posadit a zacházet s ní vyžadovalo cvik. Z raných tréninků ozbrojenců se tak mohly vyvinout turnaje.

Postupem času se začaly používat ztupené zbraně. Z roku 1292 pochází statut, obsahující zákaz používání ostrých zbraní na turnajích v Anglii a přísné tresty za porušení nařízení.¹³ Matouš Pařížský k roku 1252 zmiňuje událost, kdy byl při turnaji jistý Ernald de Munteinni zasažen kopím Rogera de Lemburna do hrdla, protože „nebylo ztupené tak jak mělo být“.¹⁴ Turnaje ale jinak měly mnohdy velmi blízko k reálné bitvě, v níž se každý snažil porazit a zajmout nepřítele, který následně musel sebe nebo svou výzbroj a koně vykoupit. Narozdíl od skutečné bitvy případné smrti účastníci želeli, jak píše např. Matouš Pařížský k již zmíněné události z roku 1252: „A Roger, jak se zdálo, velmi truchlil.“ Dále se hovoří o tom, že tělo Ernalda bylo pohřbeno s „mnoha slzami“ a Roger slíbil, že se v rámci kajícího aktu vypraví na křížovou výpravu.¹⁵ Obdobnou událost líčí i francouzský kronikář Jean Froissart¹⁶ a podobných výjevů bychom v pramenech našli daleko více.¹⁷

Naproti tomu tjest (také klání či latinsky *hastiludium*) byl původně dodatkovou aktivitou turnajů, která postupně nabyla na oblibě a kolem poloviny 14. století fingované bitvy zcela nahradila.¹⁸ Jednalo se o střet dvojic rytířů na koních, ozbrojených dřevci. Poté se někdy účastníci střetli ještě pěšmo, nejčastěji pokud srážka na koních skončila nerozhodně (zlámáním všech dřevců, nebo pokud se protivníci shodili navzájem ze sedla).¹⁹

Kromě toho existovala i aktivita v pramenech nejčastěji zvaná jako buhurt (kterému nejspíš odpovídá latinský termín *tyrocinium*), jíž se taktéž účastnilo množství mužů, předvádějících bojové formace, jezdecké dovednosti, boj se štíty i make-tami zbraní. Termín občas splývá s tradičním turnajem neboli kolbou.²⁰ Buhurt měl však přísnější pravidla, a proto byl bezpečnější než klasický turnaj. Nebojovalo se v něm s ostrými zbraněmi a ani s plným brněním.²¹ Dalším typem rytířských kratochvílí byl pěší souboj, který byl oblíbený především v pozdním středověku a raném novověku, a to zejména v Anglii a italských oblastech.

Pronikání turnajů, respektive tjestu a buhurtu do českých zemí probíhalo jen velmi pomalu. Ačkoliv nejstarší zmínky o rytířských cvičeních či aktivitách, které turnaj nebo klání vzdáleně připomínají, pocházejí už ze staroslověnské legendy (hra na koních ve Staré Boleslavi), Kristiánovy legendy (souboj sv. Václava s kouřimským knížetem), Kosmovy kroniky (vojenská cvičení panen v dívčí válce), druhého pokračování Kosmy (přinesení hry v turnaje do Čech v časech Václava I.), jako takový je v českých zemích záležitostí až první poloviny 13. století. To je dle Josefa Macka způsobeno jednak pomalým prosazováním feudálního systému, dědičnosti půdy a závislosti šlechty na panovníkovi, jednak kulturní a jazykovou orientací a nechutí vůči všemu cizímu.²² Druhou skutečností ilustruje přístup autora Dalimilovy kroniky. „Ojjeř klánie do Čech přinese, tiem chudobu v zemiu

13 LUDERS, Allen (ed.). *Statuta Armorum (The Statutes of Arms)*. In: *The Statutes of the Realm*, vol. I. London: Record Commission, 1810–1828, s. 230–231.

14 LUARD, Henry Richards (ed.). *Matthei Parisiensis. Monachi Sancti Albani. Chronica Majora*, vol. V. London: Longman & Co., 1880, s. 318.

15 *Ibidem*, s. 318–319.

16 BUCHON, Jean A. (ed.). *Les Chroniques de Jean Froissart*, vol. IX. Paris. J. Carez, 1824, s. 135.

17 K tomuto viz BARKER, Juliet V. *The Tournament in England 1100–1400*. Woodbridge: Boydell Press, 1986.

18 Crouch, D. *Tournament*, s. 1.

19 OLIVOVÁ, V. *Lidé...*, s. 183.

20 JAN, Libor. *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II. Listy filologické/Folia philologica*, 2005, roč. 128, č. 1/2, s. 14. Také DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Curia ducis. curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011, s. 212.

21 KOTTENKAMP, Franz. *The History of Chivalry and Armor*. Portland: Random Hous. Value Publishing, 1988, s. 29.

22 MACEK, J. *Česká...*, s. 114.

vnese," praví se v pasáži o počátcích turnajů na našem území. Podle tak řečeného Dalimila se začaly zavádět neužitečné zvyky, utrácet za zbytečné vybavení, zatímco na to skutečné bojové již nezbyvaly finance.²³ Ačkoli tato zmínka bývá v literatuře hojně citována, kvůli své účelné moralizaci je přinejmenším problematická. O počátcích turnajů v Čechách se však zmiňuje i zdroj relevantnější a době Václava I. bližší: Příběhy krále Václava I., podle nichž se „ještě za jeho [Václavovy] vlády odehrávaly v Čechách turnaje.“²⁴

První konkrétní zpráva o turnaji na našem území pochází z Jihlavy, kde se konal v roce 1278 u příležitosti svatby královny Václava (budoucího Václava II.) s Gutou, dcerou Rudolfa Habsburského. Svatby, korunovace a návštěvy významných osobností byly nejčastějšími záminkami k pořádání rytířských her. Doba Václava II. byla obdobím rozkvětu této aktivity, turnaje se konaly na jeho popud v Chebu (1289), v opolském vévodství (1292), Hnězdně (1300), Žitavě (1303). Slávu si na turnajích ve Francii asi v polovině 90. let 13. století vydobyl český šlechtic Jan I. z Michalovic.

K roku 1297 se váže první zmínka o turnaji konaném na území dnešní Prahy. Abychom byli úplně přesní, odehrávaly se zde akce dvě: jedna pro dospělé šlechtice, druhá pro mladíky. „Tuto se páni se štítu na ramenou srážejí. Ondě mladíci mladistvé hry provádějí, Napřažené kopí lámou, stojí-li nedaleko, toho se hodně střež, aby se ti to nedotklo tváře.“²⁵ Termín zde nepřesně přeložený jako „mladistvé hry“, zní v latinském originále *tyrocinium*, které ve Zbraslavské kronice zpravidla označuje buhurt, samo o sobě však značí rytířská cvičení v obecném slova smyslu.

Další pražský turnaj zmíněný v pramenech se měl konat v roce 1319, a to v královské oboře v Ovenci, dnešním Bubenci. „Ustanovte tedy stůl okrouhlý, totiž dvůr krále Artuše, a odnesete z toho slávu pamětihodnou na vše časy,“ radili podle Zbraslavské kroniky jacísi urození jinoši Janu Lucemburskému. „Obdrží tedy král od měšťanův i klášterníků mnoho peněz na slavení takovéto slavnosti. A tak zřizuje se v oboře divě zvěři u Prahy jakási dřevěná stavba, jež by se hodila k obecnému podívání.“²⁶

Tabula rotunda je typ turnaje zmiňovaný poprvé k roku 1223 na Kypru, jehož obliba se rychle rozšířila do západní Evropy, především Anglie.²⁷ Už v samotném názvu se odráží záliba šlechty v artušovské epice. Z dochovaných zdrojů není úplně jasné, co všechno jej odlišovalo od jiných typů turnaje. Nejlepší představu si lze udělat pomocí francouzského veršovaného románu *Sone de Nansay*, podle něhož bylo k tomuto typu turnaje vymezeno velké prostranství, na jehož kraji usedli porotci a dámy. Vprostředku turnajového pole se pak nacházel přístřešek pro královnu kulatého stolu, z něhož viselo sto štítů stovky rytířů. Účastníci se zbraní dotýkali štítů soupeře, s nímž se chtěli utkat. Událost se konala po dva dny a účastníci, kteří se při této příležitosti nazývali jmény z artušovských legend, používali tupé zbraně.²⁸ Jak je zčásti zřejmé z popisu, velkou roli hrály ženy, které mohly představovat artušovské hrdinky, a dobová představa dvorské lásky, které se přizpůsobovalo i vystupování mužů a omezení násilí a krveprolití.²⁹ Není vyloučeno ani

23 HAVRÁNEK, Bohuslav, DAŇHELKA, Jiří a KRISTEN, Zdeněk. Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. Praha: ČSAV, 1957, s. 141.

24 EMLER, Josef (ed.). Příběhy krále Václava I. In: *Fontes rerum Bohemicarum*, vol. III/2. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 303.

25 Petra Žitavského kronika Zbraslavská, s. 77. Jak upozorňuje Libor Jan, původně užitý pojem „tyrocinium“ není „jinošskou hrou“, nýbrž formou turnaje. Viz JAN, L. Počátky..., s. 11.

26 Petra Žitavského kronika Zbraslavská, s. 252–253.

27 DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, D. a ZELENKA, J. *Curia...*, s. 213.

28 GOLDSCHMIDT, Moritz (ed.). *Sone von Nausay*.

Tübingen: Litterarischer Verein, 1899, s. 30–31.

29 Více k tomuto viz BUMKE, J. *Courtly...*, s. 266.

používání kostýmů, jak by mohl naznačovat k tématu turnajů hojně využívaný spis Ulricha von Lichtenstein *Frauendienst*. V něm autor popisuje, jak převlečen za krále Artuše putoval krajem a nabízel účast na okrouhlém stole každému, kdo s ním zlomí tři kopí.³⁰

Ačkoliv je Janův okrouhlý stůl prvním a posledním v českých zemích, o kterém prameny hovoří, podle Dvořáčkové-Malé je nepochybné, že se v Královské oboře podobná událost odehrála již předtím.³¹ Jak dodává Petr Žitavský, Janova tabula rotunda se nesetkala s úspěchem, neboť z cizích šlechticů se nedostavil nikdo, a není jisté, zda se vůbec konala. Hosté totiž nepotvrzovali svou účast, a do posledního dne tak byl jejich finální počet nejistý. To však krále, který byl sám nadšeným účastníkem mnoha turnajů, neodradilo. V únoru roku 1321 se rozhodl zorganizovat další událost, tentokrát na Staroměstském náměstí. Během ní však spadl z koně a byl těžce zraněn kopyty ostatních ořů. Také následující pražské Janovy hry se změnil v událost tragickou. Měly se konat v létě roku 1341 na počest svatby jeho dcery Markéty s polským králem Kazimírem III. Nevěsta ale v průběhu příprav zemřela a žádný další turnaj se pak už v Praze za Janovy vlády nekonal ani nechystal. Přesto ji považujeme za vrcholný rozkvět rytířských her v Čechách. V Praze i jinde jich Jan uspořádal alespoň

šest, všechny v souvislosti s mimořádnými událostmi – svatbami, vojenskými vítězstvími a korunovacemi.³²

Ačkoliv dřív panoval názor, že Karel IV. na rozdíl od svého otce příliš turnajům neholdoval,³³ opak zřejmě bude pravdou. Četná zranění, zjištěná na jeho kostře, nasvědčují, že alespoň v mládí býval nadšeným turnajníkem. O masopustu v roce 1343 uspořádal ještě jako markrabě moravský na Staroměstském rynku velkolepé rytířské hry, kterým byl osobně přítomen i uherský král Ludvík. Masopust byl obecně oblíbenou dobou k pořádání turnajů. Jak stojí v turnajové knize, kterou si v polovině 16. století nechal sepsat Ferdinand II. Tyrolský, z 24 doložených rytířských her se 14 konalo v rámci masopustu.³⁴ Rytířské hry se konaly také při příležitosti Karlovy korunovace na českého krále na začátku září 1347 v dnešní Rytířské ulici, tehdy Novém tržišti u sv. Havla. O rok později se inkognito zúčastnil her v Rothemburgu, byl ale prozrazen.³⁵ V důsledku nadměrného holdování hrám a záliby ve výstředních šatech si Karel IV. roku 1348 vysloužil výtku od papeže Klimenta VI. Předělem pak mohlo být zranění, které král utrpěl nejspíše na podzim roku 1350, s největší pravděpodobností v turnaji, který se podle jeho itineráře mohl odehrávat v Praze. Prameny české provenience o události mlčí, zřejmě zásahem samotného panovníka, ty zahraniční pak poskytují pouze spekulace.³⁶

Za Václava IV. turnajový ruch z politických důvodů na čas utichl. Z této doby pochází dílo hlasitého kritika rytířských klání Tomáše Štítného ze Štítného, ale také alegorický spis *Nová rada Smila Flašky z Pardubic*. Ten panovníkovi doporučoval pořádat i účastnit se turnajů pro blaho vlastní reprezentace, a dílo je tak důkazem, že turnaj v českých zemích hluboce zakořenil.³⁷ Václav si však takové rady k srdci zřejmě nevzal a preferoval spíše lov. Zájem o turnaje byl znovu obnoven za Zikmunda Lucemburského. Turnaj na jeho počest byl uspořádán roku 1436 na neobvyklém místě: Kamenném, tedy nynějším Karlově mostě. Šířka téměř desíti metrů umožnila rytířům soupeřit v tjosu.

- 30** BARTSCH, Karl (ed.). *Ulrich's von Liechtenstein Frauendienst*. Leipzig: F. A. Brockhaus. 1888, s. 172–182.
- 31** DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, D. a ZELENKA, J. *Curia...*, s. 217.
- 32** K turnajům v době lucemburské viz FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana. *Lucemburkové a turnaje*. In: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: *Historický ústav AV ČR*, 2008, s. 419–451.
- 33** Viz např. MACEK, J. *Česká...*, s. 118.
- 34** PÁNEK, Jaroslav. *Der Adel im Turnierbuch Erzherzog Ferdinands II. von Tirol*. *Folia Historica Bohemica*, 1993, roč. 16, č. 1, s. 77–96.
- 35** OLIVOVÁ, V. *Lidé...*, s. 207.
- 36** Viz RAMBA, Jiří. *Tajemství Karla IV.* Praha: *Akropolis*. 2015, s. 23–35. *Nutno dodat, že Rambova teorie o Karlově úrazu v turnaji není všeobecně přijímána.*
- 37** HAVRÁNEK, Bohuslav a HRABÁK, Josef (ed.). *Nová rada*. In: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: *ČSAV*, 1957, s. 514.

Zlomek reliéfního kachle s motivem turnajové scény. Čechy, 15. století. Sbirka Národního muzea.

Následující staletí je, co se týče míst, konzervativnější. Nejvyužívanější lokalitou byl Staroměstský rynek. Stánky, které se zde obvykle nacházely, byly před těmito příležitostmi vždy odklizeny a minimálně porybná bouda, která stávala na náměstí směrem k Dlouhé třídě, musela roku 1510 ze stejného důvodu zmizet úplně.³⁸ Ačkoliv se doba klasické rytířské kultury chýlila ke konci (především vlivem narůstající role pěších bojovníků), obliba turnajů neklesala, ba naopak. Poněkud se však změnila jejich forma, která směřovala k větší bezpečnosti a určité teatralnosti.³⁹ Nejběžnějším typem turnaje se stala kvintána a „honění ke kroužku“, při nichž se rytíři snažili trefit kopím terč, pytel s pískem, maškaru či zavěšený kroužek. Původně se jednalo o cvičení předcházející klání ve šraňcích.

Ladislav Pohrobek byl, ač mlád, velkým příznivcem rytířských střetů. Jeden se prokazatelně konal hned po jeho příjezdu do českých zemí v Jihlavě roku 1453, další tři pak o rok později v Praze. První o masopustu, druhý v létě, při příležitosti skládání poklon saských vévodů, a třetí na podzim na počest Viléma Saského.⁴⁰ Turnaje se měly pořádat také během svatebních slavností, nežli se však Ladislav stihl oženit, nečekaně zemřel. S tím skončil i další z vrcholů českého turnajnictví. Jiří z Poděbrad byl schopným státníkem, který však v podobných malichernostech nenašel zalíbení. Jako nástroj sebeprezentace použil turnaj jen jednou, a to u korunovace manželky Johany na českou královnu roku 1458. Paradoxně právě z této doby pochází dílo k turnajům kritické:

Správnou učence Pavla Žídka. Jeho 23. poučení se týká zápasů zvířat, ale i turnajů. „...kolby při královských dvořích jsou právy světskými dopuštěné krontlemi. V košilkách za terčí papírových žádným právem nemá dopuštěno býti. To zúfalstvie, neb oba jsou synové zatracenie, jakoby každý sám se z nich zabil, ani toliko v kabátcích.“⁴¹ Židek podle svých slov považuje klání za zábavu dopuštěnou krontlemi (tj. vidlemi či trojzubcem), a tedy pocházející od ďábla. S použitím nadsázky kritizuje také špatné vybavení turnajníků a jejich zvyk chránit se pouze „košilkami“ a „papírovými štíty“. Rytíři zřejmě na autorův vkus příliš riskovali. To mohlo souviset se zvýšením bezpečnosti, což již účastníky nenutilo strojit se do těžkých zbrojí, možná se špatnou ekonomickou situací, ve které se řada šlechticů na zbroj zkrátka finančně nezmohla.

Ještě jeden zajímavý turnaj se odehrál za vlády Jiřího z Poděbrad. Rozhodli jsme se ho zmínit i přesto, že se nekonal v Českých zemích, nýbrž v Bruselu. Rytíř Václav Šašek z Bírkovala, který se o něm zmínil ve svém Deníku, byl zaskočen tím, jak tenká kopí mají cizí rytíři. „Utkávají se, pobodše koně, s prehradou mezi zápasníky, ale dřevci používají velmi tenkých.“⁴² Že byli naopak hrubými dřevci čeští rytíři pověstní, popisuje autor Zbraslavské kroniky na začátku 14. století: „Byloť tlusté kopí české jiným na délku a sílu nepodobno, a když některý účastník český zamával kopím, [...] veškeren lid volal: Ejhle Čech, ejhle Čech!“⁴³

Václav Šašek z Bírkovala zmiňuje rytířské hry v souvislosti s návštěvou Kolína nad Rýnem, Bruselu a Štýrského Hradce. V Anglii, Francii, Španělsku, Portugalsku či Itálii se s nimi poselstvo nesetkalo, nebo to alespoň v díle není zmíněno. Těžšíste rytířského života a her se totiž přesunulo do střední a východní Evropy, zatímco na západě tyto trendy již utichaly. Ne však na dlouho – ke konci 15. a začátku 16. století můžeme vysledovat obnovený zájem o rytířská klání a také nárůst turnajů pořádaných šlechtou. Avšak s tím, jak se bohatí měšťané snažili skrze sňatky pronikat do jejich řad, se turnaje stávaly uzavřenější a komornější záležitostmi. Účastníci

38 RUTH, František a KÖRBER, Pavel. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Purkyňova ulice – Žofín*. Praha: Pavel Körber, 1904, s. 987.

39 DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, D. a ZELENKA, J. *Curia...*, s. 213

40 MACEK, J. *Česká...*, s. 122.

41 ŽÍDEK, Pavel. M. *Pavla Žídka Správnou*. Praha: Česká Akademie Císaře Františka Josefa pro Vědy, Slovesnos. a Umění, 1908, s. 31.

42 ŠAŠEK Z BÍRKOVA, Václav. *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 38.

43 Petra Žitavského kronika Zbraslavská, s. 152.

se museli prokazovat šlechtickými předky a místy konání se místo ryneků stále častěji stávaly uzavřené šlechtické zahrady a sály. Měšťanům a chudiniě byla dokonce zakazována i pasivní, tedy divácká účast na turnajích.⁴⁴ Šlechtické rytířské kratochvíle nenašly takový ohlas v narativních či úředních pramenech a o mnohých z nich se dozvídáme jen jakoby náhodou z pramenů soukromé povahy.⁴⁵

Praha však i nadále zůstávala centrem českého turnajnictví. Nejspíš z prvních let vlády Vladislava Jagellonského pochází kázání neznámého kněze z Týnského kostela. V něm horlí proti masopustním zábavám a zmiňuje i „ukrutné rány v kolbách učiněné“.⁴⁶ Z Vladislavské Prahy pochází alespoň tři doklady o rytířských kláních, z nichž jedno se odehrálo 13. srpna 1482 na Staroměstském náměstí, druhé tamtéž o masopustu 1508 a konečně třetí, mnohem velkolepější, o rok později. Prvního se zúčastnil i sám tehdy šestadvacetiletý panovník, který slavil nebývalé úspěchy: v šesti ze sedmi střetů se mu podařilo zůstat v sedle.⁴⁷ V druhém případě šlo o událost konanou „staroměstskými pány“ na počest kancléře Albrechta z Kolovrat, přičemž nešlo o jedinou, ale zřejmě hned několik událostí během masopustu a půstu toho roku.⁴⁸ Při třetí příležitosti byly rytířské hry pořádány na oslavu korunovace Vladislavova syna Ludvíka českým králem. Těžiště vladislavských turnajů však leželo především u jeho dvora v Uhrách. Ludvík Jagellonský byl milovníkem rytířských zábav, velký vliv měl na něj v tomto ohledu bratranec Jiří Braniborský. Podle dobových popisů byl Ludvík silný a vysoký jinoch, obdařený fyzickou silou, kterou osvědčil i v turnaji. Mravokárné hlasy na sebe nedaly dlouho čekat a on i Jiří byli kritizováni za přílišné holdování všemožným hrám, turnajům, lovu a jiným kratochvílím. Roku 1518 se Ludvík prokazatelně zúčastnil v převleku masopustního hastiludia, o dva roky později klání k příležitosti narození syna polského krále.⁴⁹ Pražané zorganizovali slavnostní oběd na radnici a následnou kolbu pro potěšení mladého krále a jeho ženy v roce 1523: „Po obědě pak zalíbilo se králi

na náměstí v šrancích kolbu a honbu strojiti s svými dvořany od dvamecítiné hodiny až téměř do první hodiny na noc.“⁵⁰ Král Ludvík se zde „projížděl na koni bez zbroje i se zbrojí až do samého večera“.⁵¹ Pro naši práci další turnaje z doby Ludvíka Jagellonského nejsou příliš podstatné, neboť se odehrávaly u dvora v Budíně.

Panovníci z rodu Habsburků se během 16. století pokoušeli oprášívat ideál křesťanského rytíře. Katalyzátorem byly především turecká hrozba a potřeba sebeprezentace.⁵² Součástí jejich strategie bylo pořádání „rytířských kratochvílí“, kam spadala i hastiludia, v čemž mimořádně vynikal především Ferdinand II. Tyrolský. Ale i domácí šlechta tyto potřeby akcentovala ve svých vlastních rytířských hrách. Např. Václav Zajíc z Hazmburka v letech 1544 a 1552 zorganizoval dvoje klání, jež doprovázela divadelní představení s motivem boje proti Turkům.⁵³

Metropolí habsburské rytířské kultury se stala Vídeň, avšak i Praha byla v této době svědkem mnoha kratochvilných střetů. Rytířské hry se konaly při příležitosti korunovace Ferdinanda I. v únoru 1527. „Na hradě i dole v Praze na náměstí Staroměstském turnaj kratochvíl strojil král, i honby na Hradčanech; a málo Čechů do něho jelo,“ píše se v Bartošově kronice.⁵⁴ Nový zlatý věk turnajnictví v Čechách nastal za místodržitele Ferdinanda II. Tyrolského. Jeho hry měly blízko k velkolepým divadelním vystoupením, jejich podoba byla zčásti daná scénářem a účastníci byli oděni do kostýmů či masek. Konaly se jak na Staroměstském náměstí, tak i v zahradách a nádvořích Pražského

Turnajová scéna. Praha, 2. polovina 15. století. Sbíрка Národního muzea.

44 OLIVOVÁ, V. Lidé..., s. 216.

45 Obširné téma soukromých turnajů šlechty by vydalo na samostatný článek a plánujeme s. mu věnovat v budoucnu.

46 ZÍBRT, Čeněk. Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní. Praha: Josef R. Vilímek, 1889, s. 27.

47 MACEK, Josef. Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526, vol. I.–II. Praha: Academia, 2001, s. 193.

48 PORÁK, Jaroslav a KAŠPAR, Jaroslav (eds.). Ze starých letopis. českých. Praha: Svoboda, 1980, s. 302.

49 MACEK, J. Jagellonský..., s. 297–299.

50 ERBEN, K. Jaromír (ed.). Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530. Praha: J. G. Kalve, 1851, s. 17.

51 PORÁK (ed.). Ze starých..., s. 439.

52 K tomuto viz SANDBICHLER, Veronika. Festkultur am Hof Erzherzog Ferdinands II. In: Der Innsbrucker Hof. Residenz und Höfische Gesellschaft in Tirol vom 15. bis 19. Jahrhundert. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005, s. 159–174.

53 ŽITNÝ, Miroslav. Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrbergu. Opera Historica, 2011, roč. 15, č. 1, s. 185.

54 Bartošova kronika, s. 256.

Turnajová scéna, rytíř na koni, před ním stojí šašek. Čechy, 2. polovina 15. století. Sbíрка Národního muzea.

55 BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006, s. 179.*

56 PÁNEK, J. *Der Adel...*, s. 86–91.

57 ŠÁROVCOVÁ, Martina. *Živý slon a pražské dvorské slavnosti v roce 1570. In: Sborník Národního muzea v Praze. Praha: Národní muzeum, 2014, s. 35. Také BEDRNÍČEK, Pavel. *Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy. Praha: Volvox Globator, 2007, s. 106.**

58 BECKOVSKÝ, Jan F. *Poselkyně starých příběhův českých, vol. I. Praha: [b.n.], 1879, s. 322.*

59 CERMAN, Ivo. *Není meče, jako je tento, žádného v celém křesťanstvu. Rytířský ideál v době osvícenství. Dějiny a současnost, 2016, roč. 38, č. 7, s. 19.*

60 K neuspořádanému turnaji viz MÁDLIKOVÁ, Simona. *„Tradiční český turnaj“ v Praze roku 1791 v představách Františka Ferdinanda Kinského a jeho přátel. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2012.*

61 BEDRNÍČEK, P. *Náměstí...*, s. 106.

hradu a také ve Vladislavském sále.⁵⁵ Účastnili se jich nejen zahraniční šlechtici, ale i řada příslušníků tuzemské aristokracie.⁵⁶ Ferdinand si také nechal sepsat vlastní turnajovou knihu (*Turnierbuch*), o níž zde již byla řeč.

Dvorské slavnosti doprovázené rytířskými hrami se v Praze na Staroměstském náměstí uskutečnily také za vlády Maxmiliána II., a to dvakrát v únoru 1562 a roku 1570. Záminkou ke konání poslední zmíněné události byly zasnuby a následná svatba dcery Maxmiliána II. se španělským králem Filipem II. Hastiludia měla artušovskou tematiku a doprovázely je dramatické vstupy i rozličné soutěže, např. v hodu kopím. Na rynku tehdy dokonce vznikla umělá sopka a k vidění byli i živý slon a lev.⁵⁷

Minimálně tři turnaje se v Praze konaly také za vlády Rudolfa II. První z nich v průběhu několika dní – 1., 2., 3. a 5. srpna 1578 – na počest novomanželů Albrechta I. hraběte z Fürstenberku-Blumberku a Isabely z Pernštejna, dcery nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna. Zhruba o rok později, na začátku července 1579, se opět konala svatba, kterou doprovázely turnaje. Tentokrát se ženil Rudolfův komorník Kryštof z Lobkovic. Další pak pořádal Adam z Hradce 21. září 1579. Všechny tři se konaly na Staroměstském náměstí a minimálně u posledního z nich byl panovník osobně přítomen. V případě druhé zmíněné události ji měl financovat.⁵⁸

V 17. století se rytířské hry zčásti transformovaly do jezdeckých cvičení, koňských baletů a karuselů. Hlavní předností nebyla hrubá síla, která měla vymrštít

protivníka ze sedla, nýbrž obratnost jezdce a koně. I klasické rytířské hry se však ve vyšších kruzích těšily značné přízni. Prokazatelně se jich účastnili Leopold II. i jeho následník František I., tehdy ještě jako arcivévoda. Karuselů a zábavy zvané *Turkenkopfstechen* (srážení hlav Turků) se účastnil i mladý František Josef I.⁵⁹ Čeští šlechtici v čele s hrabětem Františkem Ferdinandem Kinským se v roce 1791 rozhodli uspořádat „tradiční český turnaj“ k příležitosti korunovace Leopolda II. Nakonec však ambiciózní plán zůstal kvůli zásahu vídeňské dvorské kanceláře pouze na papíře.⁶⁰

Architektura

Rytířským hrám, byť v mnohém připomínají moderní sporty, chyběla oficiální organizace, která by zajišťovala jejich konání, a to tak záviselo na vůli jednotlivců. Stejně tak v českých zemích neexistovala speciálně vymezená místa pro pořádání kobilek a klání. Nejoblíbenějším místem v Praze bylo jednoznačně Staroměstské náměstí, známé také jako Staré tržiště či Velký rynek. Už ve 30. letech 13. století byl rynek, obehnaný hradbami, hlavním městským tržištěm. Kromě každodenních trhů se tu konaly i týdenní a dvakrát do roka velké čtrnáctidenní jarmarky. Stánky se na noc odklízely. Už na přelomu 12. a 13. století ohraničovaly rynek románské domy, radnice přibyla v první polovině 14. století. Lokalita Staroměstského náměstí skýtala množství výhod. Tou první je samozřejmě centrální pozice v rámci české metropole a v pozdním středověku malá vzdálenost od rezidence českých králů, která se nacházela na místě dnešního Obecního domu. Prochází jím i Královská cesta, spojnice s Pražským hradem. Staroměstský rynek byl vhodný také díky své rozlehlosti a důležitá byla i koncentrace krčem, ve kterých se turnajníci ubytovali.

Další nezbytností při konání turnajů a klání byla existence rozlehlé síně, kde se pořádaly taneční zábavy a hostiny, neodmyslitelná součást turnajových dní, a kde se mohli účastníci osvěžit a převléct. Takový sál měl ideálně mít i galerii,

ze které promlouval organizátor turnaje doprovázený trubači. Od Václava IV. až po Jiřího z Poděbrad jím mohl být velký sál v Králově dvoře. Dostatečně velkými sály ale disponovala také radnice a od 14. století dům U Kamenného zvonu.⁶¹ Oslavy se ale mohly konat i pod širým nebem. Vzpomeňme, že Ladislav Pohrobek před svou svatbou chtěl nechat část Staroměstského náměstí ohradit a pokrýt dřevěnou podlahou, na které by bylo možno tančit a hodovat.⁶²

Klání byla původně součástí turnaje, ne vždy se ale konala v turnajovém ohrazení. V některých případech probíhala samostatně, ve městech typicky často v některé z širších ulic, případně na jiném, nedalekém náměstí. V Praze bylo tímto místem Nové tržiště, dnes ulice příhodně nazvaná Rytířská, kde se rytířské zábavy konaly i při příležitosti korunovace Karla IV. v září 1347. Byla zde vystavěna dřevěná budova, zvenku a zevnitř ozdobená drahými látkami, ve které se podávala hostina, zatímco se okolo utkávali turnajníci. Hastiludia se tu měla odehrávat ještě v 18. století.⁶³ Dalším místem byl Vladislavský sál na Pražském hradě, kam mohli turnajníci vjíždět rovnou po tzv. jezdeckých schodech.

Ačkoliv si příprava turnaje žádala spíše odklizení nežli budování, neznamená to, že by neexistovala specifická turnajová architektura. Ta je, jak výstižně píše kolektiv autorů stojících za dílem Naprej! „architekturou bez architektury“ – dřevěnou a dočasnou.⁶⁴ Její výhodou byly nízké náklady a jednoduché provedení – dostatečný počet dělníků mohl mít tribuny, ohrazení a případně i šraňky hotové v řádu dní.

Rané turnaje nepotřebovaly žádné speciální stavby, bojištěm byly pole, lesy, říčky. Většinou se konaly mezi dvěma městy a obecnostvo zatím úplně chybělo. Zvykem bylo pouze provazem ohradit zóny, ve kterých si účastníci mohli odpočinout nebo vyměnit zbraně. Tyto praktiky se staly trnem v oku církve. V jejím pojetí se jednalo o nabubřelou a krvavou zábavu, navíc kvůli ní podléhala zkáze obdělávaná pole, ale i domy a hospodářská

stavení rolníků. Církev se také hned několikrát pokusila turnaje omezit. Sloužily jí k tomu vymáhací prostředky jako zákaz pohřbívání zabitých turnajníků do posvěcené půdy. Zákazy ale vydávali i světští panovníci (Jindřich II. Anglický, Ludvík IX. Francouzský).

Turnaje se ale nepodařilo zastavit, ba naopak se staly velmi populárními. Během 12. a 13. století vyvstala potřeba lepší regulace a organizace těchto bojových cvičení. S tím se vyvinulo *champ clos* – turnajště. Vzniklo většinou na předem dohodnutém místě pod hradem, za hradbami či na rynchách. Jeho hlavní složkou bylo ohrazení. Při raných turnajích stávalo jen u obou konců, po stranách bývalo otevřené, později došlo k celkovému uzavření bojiště. René z Anjou ve své turnajové knize na začátku 2. poloviny 15. století popisuje, že se skládalo ze dvou částí. Plocha vytýčená vnitřním ohrazením sloužila k samotnému boji, zatímco prostor mezi ploty k odpočinku. Ohrazení mělo být o čtvrtinu delší, než činila šířka, ze silného dřeva a s dvěma latěmi, jednu nahoře a druhou ve výšce kolen. Mělo dosahovat takové výšky, aby přes ně nepřeskočil kůň, tedy přibližně stejně jako člověk. Oba konce byly buď zkonstruovány jako brána, či se jednoduše zatarasily poté, co se bojovníci shromáždili uvnitř. Jejich počet se pohyboval ve stovkách i tisících, museli být proto někdy rozděleni do několika skupin.⁶⁵

Meziprostor mezi oběma ploty měl být široký asi čtyři stopy (cca 1,2 metru) a shlučkovali se v něm odpočívající turnajníci, ale

62 *Ibidem*, s. 108. Také PORÁK (ed.), *Ze starých...*, s. 181.

63 RUTH, F. a KÖRBER, P. *Kronika...*, s. 925.

64 ŠVÁCHA a kol. *Naprej!*, s. 17.

65 OLIVOVÁ, V. *Lidé...*, s. 192.

66 Král René hned v úvodu píše, že modelem pro jeho literární turnaj mu byly turnaje v německém prostředí a na Rýně, ale také ve Flandrách a Brabantu. Díky této zmínce můžeme aplikovat jeho poznatky také na české země, které turnajové zvyklosti přejaly především z Říše. BENNETT, Elizabeth (ed.). *A Treatise on the Form and Organization of a Tournament*. Princeton: [b.n.], 1998.

- 67** Král zemřel na následky zranění, které mu Montgomery způsobil.
- 68** CARTWRIGHT, Mark. *Tournaments. Weapons. and Armor in Medieval Jousting* [online]. Brewminate 2020 [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://brewminate.com/tournaments-weapons-and-armor-in-medieval-jousting/>
- 69** Burney 169, f. 84 [online]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/catalogues/illuminated-manuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IID=3658> [cit. 15. 11. 2021].
- 70** MACEK, J. Česká..., s. 126.
- 71** CLEPHAN, Charles J. *The Tournament. Its Periods and Phases*. London: Methuen & Co. Ltd., 1919, s. 14.
- 72** Např. na miniatuře Jehana Dreux, viz BOUSMANNE Bernard, DELCOURT, Thierry a HANS-COLLAS, Ilona. *Miniatures flamandes. 1404–1482*. Bruxelles. Bibliothèque royale de Belgique, 2011, s. 191–193.
- 73** BnF Fr 1436, f. 131v [online]. Dostupné z: <http://visualiseur.bnf.fr/ConsulterElementNum?O=IFN-07883164&E=JPEG&Deb=1&Fin=1&Param=C> [cit. 6. 1. 2022]. Také BnF Fr 99, f. 617v [online]. Dostupné z: <https://portail.biblissima.fr/ark:/43093/1/dfdata16e9dc14ba-8ef073b484f21b4af3167ebefed-81fe> [cit. 6. 1. 2022].
- 74** Harley 4379, f. 23v [online]. Dostupné z: <http://www.bl.uk/catalogues/illuminate-dmanuscripts/ILLUMINBig.ASP?size=big&IID=16107> [cit. 18. 1. 2022].
- 75** BENNETT, E. (ed.). *A Treatise...*, b.p.
- 76** *Historia Regum Britanniae*, vol. IX, kap. XIV [online]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wik-i/Six_Old_English_Chronicles/Geoffrey%27s_British_History/Book_9 [cit. 8. 11. 2021].

také jejich sluhové, trubači, případně další muži, kteří měli účastníky bránit před davem, bylo-li to potřeba. Rozměry turnajště se lišily v závislosti na počtu účastníků.⁶⁶ Napříč vnitřním plotem mohly být uvázány dva provazy, které před vypuknutím turnaje oddělovaly obě skupiny bojovníků od sebe. Ty byly ve vhodnou chvíli přefaty. Povrch turnajště byl bohatě pokryt pískem nebo odpadem z koželužských dílen, aby se zmírnily následky případného pádu. Permanentní turnajště někdy obklopoval obyčejný nebo vodní příkop.

Ohrazení bylo zvenku ozdobeno drapériemi, prapory a heraldickými látkami, ale i tapisériemi. Také díky tomu byl turnaj mimořádně estetickou záležitostí, kterou dále dotvářely bohaté zbroje a oděvy účastníků i přihlížejících, čabraky koní, praporec, vlajky, a jiné dekorace. To vše s důrazem na prezentaci rodových znaků. Vyobrazení zmíněných textilií i ohrazení poskytují kromě iluminací a turnierbuců také některé kachle s turnajovými scénami, které se nacházejí ve sbírkách Národního muzea a Muzea hlavního města Prahy.

Z dochovaného obrazového materiálu se zdá, že ke klání či tjestu bylo třeba jen jedno ohrazení, nikoliv dvě. V jeho rozích mohly být někdy vyvýšené platformy, ze kterých sloužící podávali svým pánům dřevce. Našli bychom je

třeba na vyobrazení tragického klání mezi Jindřichem II. Francouzským a Gabrielem de Lorges, hrabětem Montgomerym z roku 1559,⁶⁷ jehož autorem je malíř Franz Hogenberg. Unikátní složkou k tomuto typu utkání však byly šraňky, které oddělovaly dráhy jezdců. Zhruba do počátku 15. století na sebe turnajníci najížděli přímo, což vedlo k mnoha vážným zraněním. Šraňky – zprvu pouze natažený kus látky nebo lana, následně dřevěná zábřana – nastolily v klání řád a zvýšily bezpečnost, když od sebe oddělily pádící koně. Jejich výška dosahovala zhruba 1,8 metru.⁶⁸ Někdy jich na turnajšti mohlo být rovnou několik, jak můžeme vidět např. v iluminaci k Alexandreidě z pera Quinta Curtia Rufa, přeložené Vascem da Lucena na konci 15. století.⁶⁹ Jejich používání však nebylo v českých zemích zcela obvyklé.⁷⁰ S vývojem turnajšť, lepší organizací a přenesením her na frekventovanější místa šla ruku v ruce také přítomnost diváků. Pro ty prominentní se začaly stavět tribuny, které se zřejmě nijak nelišily v závislosti na tom, zda šlo o kolbu či klání. Zatímco na většině vyobrazení vzhledem k malému prostoru figuruje pouze jedna tribuna, některé větší iluminace odhalují tribuny tři. Jedna z nich byla vyhrazena pro sudí a případně pořadatele či vzácné hosty, další pro dámy.⁷¹ Na iluminacích lze na tribunách někdy vidět i trubače a heroldy.⁷² Někdy místo tribun, které díky své výšce poskytovaly divákům dobrý rozhled, posloužily pouhé stany⁷³ nebo jen lehce vyvýšená pódia se zábradlím.⁷⁴ Tribuny či pódia někdy mívaly i střechu, která se taktéž mohla pokrýt tkaninou. Tehdy používaná přírodní vlákna v dešti nabobtnala a stala se tak zčásti nepromokavými. Používána ale byla i pálená krytina. Příklad stavby s látkovou „střechou“ můžeme vidět v turnajové knize krále Reného z Anjou z roku 1460.⁷⁵ Další možností, která zřejmě byla hojně využívána na rynecích, jako je ten Staroměstský, bylo pozorování události z oken okolních budov. Obdobně posloužily i hradby, pokud se turnaj konal pod nimi. Takový výjev zmiňuje např. Geoffrey z Montmouthu⁷⁶ v první

polovině 12. století a objevuje se i na iluminaci kodexu Manesse.⁷⁷ Také na kopii původní malby z konce 70. let 15. století v rytířském sále hradu Písek můžeme najít dámy sedící nejspíše v oknech hradu a sledující turnaj, který se odehrává pod nimi. Zhruba ze stejné doby, z rukopisu *Ordonances of Chivalry* pochází iluminace, která zobrazuje obecnost nejen v oknech, ale dokonce i na střechách.⁷⁸ Od Wolframa von Eschenbach se dozvídáme, že turnajště bývala vytyčena tak, aby „mohly dámy pozorovat úsilí rytířů z paláce“.⁷⁹ Že bylo něco podobného zvykem i při pražských turnajích, dokládá např. Bartošova kronika ke kolbě zorganizované pro Ludvíka Jagellonského: „...a králová z domu od Zlaté trouby té kratochvíli se dívala s pannami svými.“⁸⁰ O rezervaci míst v oknech domů na Staroměstském náměstí před turnajem se zmiňuje i list Rudolfa II. z roku 1578.⁸¹

Není bez zajímavosti, že na většině vyobrazení převažují divačky. Od dob, kdy u turnajů a hastiludií převážil sportovní ráz nad tím vojenským (vymezením arény, používáním ztupených zbraní), šlo o podívanou, ve které hrály velkou roli. Jak píše René z Anjou, už při symbolickém přijímání nabídky k účasti měli defenzanti pronášet formulku, že se zúčastní, „aby potěšili vyzvoatele a pobavili dámy“. Tato skutečnost se v jeho ceremoniálních promluvách zúčastněných objevuje ještě mnohokrát. Pokud se účastníkům dařilo, mohli získat „milost, přízeň a zalíbení své vládné dámy a pani“.⁸² Účastníci vyraželi do souboje opatření ochranným tokenem dámy (např. kouskem jejich oděvu), a ženy také předávaly vítězům dary. Přítomnost něžného pohlaví mohla měnit ráz turnaje. Básník Albrecht, známý jako Jüngerer Titirel píše: „Bylo oznámeno, že velmi mnoho dam z mnoha zemí se přijede podívat na turnaj. Ten měl proto proběhnout v důstojném duchu: žádné bití jeden druhého palicemi, rytíři se měli navzájem shodit z koně při dvorném klání.“⁸³

Důležitá byla také účast soudců, kteří pocházeli z urozených a starobylých rodin. Měli za úkol vymyslet čas a místo turnaje a dát dohromady listy účastníků. Také

oni seděli na speciálně k tomu vyhrazené tribuně. Neurození diváci se shlukovali okolo ohrazení, a ačkoliv někdy mohly být přistaveny i prosté dřevěné lavice, většinou souboje sledovali ze stoje, opíraje se přitom o vnější zábradlí, pokud to situace umožnila. Takovou scénu obsahuje např. *turnierbuch* Georga Ruxnera z roku 1530.⁸⁴ Někdy zajistila neurozeným divákům dobrý rozhled až několikapatrová lešení, na která se lezlo po žebřících, jak můžeme vidět v hodinách neznámého šlechtice cca z roku 1540.⁸⁵

Turnajště, zejména ta, která se nacházela za městskými hradbami, obklopovaly stany či jednoduchá dřevěná přístřeší účastníků, na které se nedostalo v krčmách, či v příbytcích místních. Takováto dočasná barevná útočiště mohla zaplnit např. část Královské obory, kde se měla konat tabula rotunda Jana Lucemburského.

Závěr

Rytířské hry, primárně zprvu sloužící jako příprava k boji, se postupem času staly oblíbenou kratochvílí aristokracie, která se účastnila aktivně i pasivně. Vystala potřeba lepší organizace, užšího

77 *Große Heidelberger Liederhandschrift (Codex Manesse)*. Cod. Pal. germ. 848. Zürich: [b.n.], 1930, s. 11.

78 MS M.775, f. 275v [online]. Dostupné z: <http://lica.themorgan.org/manuscript/page/11/158842> [cit. 28. 11. 2021].

79 ESCHENBACH, Wolfram von. *Parzival*. Göppingen: A. Kümmerle, 1977, s. 69.

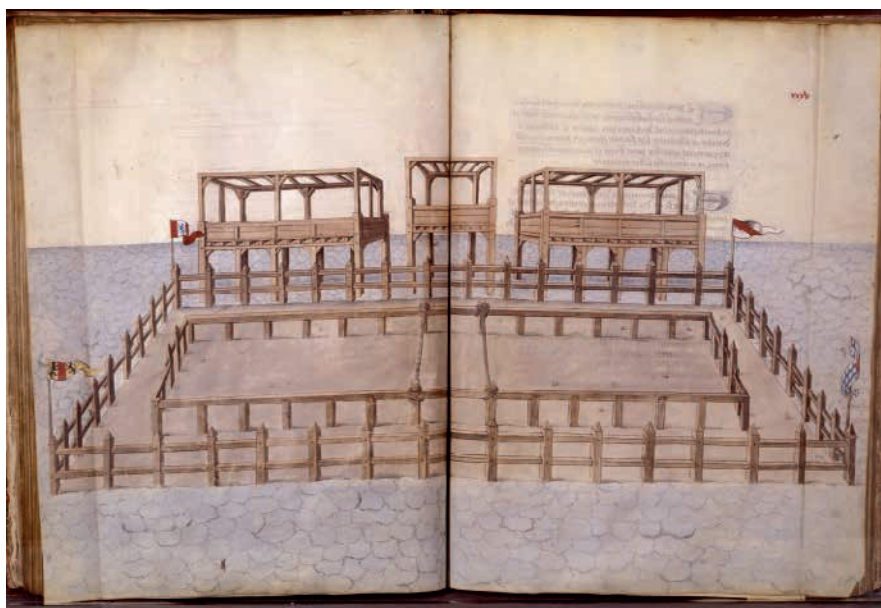
80 Bartošova kronika, s. 17.
81 Lis. Rudolfa II. (25. 8. 1578), Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K 11/101, kart. 1071. Cit. podle BŮŽEK, V. Ferdinand..., s. 181.

82 BENNETT, E. (ed.). *A Treatise...*, b.p.

83 NYHOLM, Kurt a WOLF, Werner (eds.). *Albrechts von Scharfenberg Jüngerer Titirel*. Berlin: Akademie-Verlag, 1985, s. 1–4.

84 RUXNER, Georg. *Anfang vrsprung vnnnd herkommen des Thurnirs in Teutscher nation* [online]. Hieronimi Rodlers. 1530 [cit. 22. 1. 2022]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=fGUk-B4MVI8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. Turnajové knihy jako ta Ruxnerova nebo Reného z Anjou jsou cennými zdroji informací o turnajích a kláních, a to nejen textovými, ale také obrazovými. Podobně jako *Wappenbücher*, které poskytují informace o heraldice.

85 MS 24098, f. 23v [online]. Dostupné z: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_24098_f023v [cit. 6. 2. 2022].

86 BARKER, J. V. *The Tournament...*, s. 60–64.

87 Cit. podle BEZECNÝ, Zdeněk. *Rytířství není mrtvé! Dějiny a současnost*, 2016, roč. 38, č. 7, s. 21.

prostorového vymezení i míst pro diváky. Rytířské zábavy se přesunuly do blízkosti hradů a měst. Zdaleka nejexponovanějším místem v českých zemích byla Praha, respektive Staroměstské náměstí, ačkoliv se některé události konaly i v Královské oboře, na Karlově mostě, v interiérech i exteriérech Pražského hradu a při sídlech šlechty.

Bylo by jistě anachronismem nazývat tato místa ranými sportovišti, představovaly spíše víceúčelové prostory, jejichž poloha a rozlehlost umožňovala konání velkolepé a diváky vyhledávané podívané. Poměry v českých zemích se tedy

Source: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Français 2895

odlišovaly od zvyklostí např. v Anglii, kde král Richard I. roku 1194 vymezil pro fingované bitvy pět stálých turnajišť.⁸⁶

Některé paralely s moderními sportovišti však turnajišťe přeci jen nabízejí. I k nim se totiž vázal specifický druh architektury. Všechny stavby – ohrazení, tribuny, stany účastníků a případně i šraňky – byly vztyčeny pouze na přechodnou dobu, měly ale svůj unikátní význam a podobu. Turnaje se v českých zemích rozšířily až v první polovině 13. století a zhruba do poloviny 15. století je pořádal téměř výhradně panovník. Někteří z nich – Václav II., Jan Lucemburský, Ludvík Jagellonský či místodržitel Ferdinand II. Tyrolský – holdovali kolbám a kláním natolik, že se jejich vláda zapsala do dějin jako zlatá éra turnajnictví. Funkce rytířských her se časem proměnila z praktických cvičení v nástroj prezentace a postupně se zčásti transformovala v jezdecká cvičení. Ovšem zdá se, že středověké klání v českých zemích silně zakořenilo, jak dokládá například neuskutečněná touha šlechticů uspořádat při příležitosti korunovace Leopolda II. „tradiční český turnaj“. Ostatně ještě v roce 1843, po zhlédnutí karuselu v Hofburgu, napsal kníže Bedřich ze Schwarzenbergu: „Bylo mi vše na duši, když jsem opouštěl kolbiště. Opakoval jsem si s útěšným pocitem: ne, rytířství není mrtvé, existuje ještě smysl pro důstojnost žen a sílu mužů, pro něžnou lásku a vážnou povinnost.“⁸⁷

Seznam použité literatury a pramenů

BARKER, Juliet V. *The Tournament in England 1100–1400*. Woodbridge: Boydell Press, 1986.

BARTSCH, Karl (ed.). *Ulrich's von Liechtenstein Frauendienst*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1888.

BECKOVSKÝ, Jan F. *Poselkyně starých příběhů v českých*, vol. I. Praha: [b.n.], 1879.

BEDRNÍČEK, Pavel. *Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy*. Praha: Volvox Globator, 2007.

BENNETT, Elizabeth (ed.). *A Treatise on the Form and Organization of a Tournament*. Princeton: [b.n.], 1998.

- BEZECNÝ, Zdeněk. Rytířství není mrtvé! *Dějiny a současnost*, 2016, roč. 38, č. 7, s. 20–23.
- BnF Fr 99, f. 617v [online]. Dostupné z: <https://portail.bibliissima.fr/ark:/43093/if-data-16e9dc14ba8ef073b484f21b4af3167e-befd81fe> [cit. 6. 1. 2022].
- BnF Fr 1436, f. 131v [online]. Dostupné z: <http://visualiseur.bnf.fr/Consulte-ElementNum?O=IFN-07883164&E=JPEG&Deb=1&Fin=1&Param=C> [cit. 6. 1. 2022].
- BOUSMANNE Bernard, DELCOURT, Thierry a HANS-COLLAS, Ilona. *Miniatures flamandes, 1404–1482*. Bruxelles: Bibliothèque royale de Belgique, 2011.
- BUCHON, Jean A. (ed.). *Les Chroniques de Jean Froissart*, vol. IX. Paris: J. Carez, 1824.
- BUMKE, Joachim. *Courtly Culture. Literature and Society in the High Middle Ages*. Berkeley: University of California Press, 1991.
- Burney 169, f. 84 [online]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/catalogues/illuminated-manuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IllID=3658> [cit. 15. 11. 2021].
- BŮŽEK, Václav. *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006.
- CARTWRIGHT, Mark. *Tournaments, Weapons, and Armor in Medieval Jousting* [online]. Brewminate 2020 [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <https://brewminate.com/tournaments-weapons-and-armor-in-medieval-jousting/>
- CERMAN, Ivo. Není meče, jako je tento, žádného v celém křesťanstvu. Rytířský ideál v době osvícenství. *Dějiny a současnost*, 2016, roč. 38, č. 7, s. 17–19.
- CLEPHAN, Charles J. *The Tournament. Its Periods and Phases*. London: Methuen & Co. Ltd., 1919.
- CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004.
- CROUCH, David. *Tournament*. London: Bloomsbury Academic, 2005.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Curia ducis, curia regis. Panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011.
- EMLER, Josef (ed.). Petra Žitavského kronika Zbraslavská. In: *Fontes rerum Bohemicarum*, vol. IV. Praha: Nadání Františka Palackého, 1884, s. 1–337.
- EMLER, Josef (ed.). Příběhy krále Václava I. In: *Fontes rerum Bohemicarum*, vol. II/2. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 303–308.
- ERBEN, K. Jaromír (ed.). *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530*. Praha: J. G. Kalve, 1851.
- ESCHENBACH, Wolfram von. *Parzival*. Göppingen: A. Kümmerle, 1977.
- FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana. Lucemburkové a turnaje. In: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 419–452.
- GOLDSCHMIDT, Moritz (ed.). *Sone von Nausay*. Tübingen: Litterarischer Verein, 1899.
- GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena. *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- Große Heidelberger Liederhandschrift (Codex Manesse)*. Cod. Pal. germ. 848. Zürich: [b.n.], 1930.
- GUTTMANN, Allen. *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press, 2004.
- Harley 4379, f. 23v [online]. Dostupné z: <http://www.bl.uk/catalogues/illuminated-manuscripts/ILLUMINBig.ASP?size=big&IllID=16107> [cit. 18. 1. 2022].
- HAVRÁNEK, Bohuslav, DAŇHELKA, Jiří a KRISTEN, Zdeněk. *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: ČSAV, 1957.
- HAVRÁNEK, Bohuslav a HRABÁK, Josef (ed.). Nová rada. In: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: ČSAV, 1957, s. 497–516.
- Historia Regum Britanniae*, vol. IX, kap. XIV [online]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Six_Old_English_Chronicles/Geoffrey%27s_British_History/Book_9 [cit. 8. 11. 2021].
- Historiarum libri quattuor*, vol. IV [online]. Dostupné z: http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost09/Nithardus/nit_his4.html [cit. 13. 2. 2022].

- HOHLER, Vilém a KÖSSL, Jiří. *Sport v umění*. Praha: Olympia, 1989.
- JAN, Libor. Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II. *Listy filologické/Folia philologica*, 2005, roč. 128, č. ½, s. 1–19.
- KLUČINA, Petr a ROMANÁK, Andrej. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby 5.–17. století*. Praha: Naše vojsko, 1983.
- KOTTENKAMP, Franz. *The History of Chivalry and Armor*. Portland: Random House Value Publishing, 1988.
- List Rudolfa II. (25. 8. 1578), Národní archiv Praha, Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K 1/101, kart. 1071.
- LUARD, Henry Richards (ed.). *Matthei Parisiensis. Monachi Sancti Albani. Chronica Majora*, vol. V. London: Longman & Co., 1880.
- LUDERS, Allen (ed.). Statuta Armorum (The Statutes of Arms). In: *The Statutes of the Realm*, vol. I. London: Record Commission, 1810–1828, s. 230–231.
- MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997.
- MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích 1471–1526*, vol. I.–II. Praha: Academia, 2001.
- MÁDLÍKOVÁ, Simona. „Tradiční český turnaj“ v Praze roku 1791 v představách Františka Ferdinanda Kinského a jeho přátel. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2012.
- MS 24098, f. 23v [online]. Dostupné z: http://www.bl.uk/manuscript-s/Viewer.aspx?ref=add_ms_24098_f023v [cit. 6. 2. 2022].
- MS M.775, f. 275v [online]. Dostupné z: <http://ica.themorgan.org/manuscript/page/11/158842> [cit. 28. 11. 2021].
- NYHOLM, Kurt a WOLF, Werner (eds.). *Albrechts von Scharfenberg Jüngerer Titul*. Berlin: Akademie-Verlag, 1985.
- OLIVOVÁ, Věra. *Lidé a hry. Historická geneze sportu*. Praha: Olympia, 1979.
- PÁNEK, Jaroslav. Der Adel im Turnierbuch Erzherzog Ferdinands II. von Tirol. *Folia Historica Bohemica*, 1993, roč. 16, č. 1, s. 77–96.
- PELC, Martin. Sport. In: *Symboly doby. Historické eseje*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2012, s. 293–301.
- PORÁK, Jaroslav a KAŠPAR, Jaroslav (eds.). *Ze starých letopisů českých*. Praha: Svoboda, 1980.
- RAMBA, Jiří. *Tajemství Karla IV*. Praha: Akropolis, 2015.
- RUTH, František a KÖRBER, Pavel. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Purkyňova ulice – Žofín*. Praha: Pavel Körber, 1904.
- RÜXNER, Georg. *Anfang vrsprung vnnnd herkommen des Thurnirs in Teutscher nation* [online]. Hieronimi Roderers, 1530 [cit. 22. 1. 2022]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=fGUk-B4MVI8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- SANDBICHLER, Veronika. Festkultur am Hof Erzherzog Ferdinands II. In: *Der Innsbrucker Hof. Residenz und Höfische Gesellschaft in Tirol vom 15. bis 19. Jahrhundert*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005, s. 159–174.
- ŠÁROVCOVÁ, Martina. Živý slon a pražské dvorské slavnosti v roce 1570. In: *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum, 2014, s. 34–40, 43.
- ŠAŠEK Z BÍRKOVA, Václav. *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*. Praha: Československý spisovatel, 1974.
- ŠVÁCHA, Rostislav a kol. *Naprej! Czech Sports Architecture 1567–2012*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2012.
- VEBLEN, Thorstein. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Slon 1999.
- ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*. Praha: Josef R. Vilímek, 1889.
- ŽÍDEK, Pavel. M. *Pavla Židka Spravovna*. Praha: Česká Akademie Císaře Františka Josefa pro Vědy, Slovesnost a Umění, 1908.
- ŽITNÝ, Miroslav. Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrbergu. *Opera Historica*, 2011, roč. 15, č. 1, s. 183–217.